

SOFAR

ב"ה

5785. év XXVIII. évfolyam 3. szám, 2025. augusztus ★ A Nyíregyházi Zsidó Hitközség lapja

A háború utáni időszak sem volt könnyű. Mindenki igyekezett talpra állni testileg, lelkileg. Mert az élet él és élni akar. Továbbra is segítették egymást, ahol tudták. Apánk 1959-ben meghalt, de emlékéket szeretettel őrizték. A legjobb barát, Karádi Sanyi apám halála után sokat segítette az özvegyen maradt édesanyánkat.

Drága szüleink kortársai már nem élnek, de mi utódok jól emlékszünk a háború utáni Kisvárdára, élő kapcsolatot ápolunk Londontól Kanadáig, és a Magyarországon élő zsidó vallású emberekkel. Az áldozatok emlékéket mi így őrizzük, és adjuk tovább a jövő nemzedéknek.

Néhány gondolatot, történést felvillantának a múltból.

Miután apám katonának ment majd szovjet hadifogságba esett, az itthon maradó nagyanyám és anyám egymást segítve próbáltak élni az embertelenségben.

Kihirdették: elhurcolt zsidó családok visszamaradt holmiját ebben a templomban adják hadiárvány, és özvegyek részére. Fitalasszony édesanyám talán elcsábult volna, de Kardos nagy-mamám polgári értékrendet nem nélkülöző, istenhívó, erkölcsi értékeket bíró léte megmentette őt a csábítástól.

-Ne menj oda Erzsike! Ne hozz el semmit abból a holmiból. Nincs azon áldás, ha az áldozatok elrabolt holmiját magunkénak akarjuk!

Édesanyám könnyen engedelmeskedett, mert az ő szülőfalujában, Nyíráján is a békés, szeretetteljes élet volt jellemző zsidó és keresztény családok között.

Az elhurcolt falubeli családok, szomszédok elvesztése is testvéreként fáj mindannyiunknak. Szomorú emlékek napjainkig fennmaradt.

Ezért fogadták barátsággal édesanyám és nagyanyám a haláltábor túlélte, lerongyolódott zsidó fiút, aki festményt kínált egy csupor zsírért, ennivalóért, néhány jó szóért, fürdési lehetőségért. Mindezt megtalálta a házunkban, a két asszony megadta neki a lehetőséget. Kosztot, kvártélyt kapott náluk néhány napig és felruházva, úti csomaggal ellátva engedték útjára. Az említett csendélet a mi ebédlőnk falát díszíti, és mesél a régi időről. Értéke ebben áll.

Megfogadtam a jótanácsot „Meséld el fiaidnak”, ezért megírtam memoár kötetem, melyben részletesen írok ezekről a történetekről. Saját emlékként őrzöm a régi Kisvárdát, az ott élő embereket. Magam előtt látom az akkor élt embereket. Keszner bácsit a kendőst, Fülöp bácsit a sapkást, szüleim kalapos boltját, Fischer Laci bácsit a trafikjában ülve, Eichler bácsit és feleségét az üveges boltban, Grünvald fuvarost, Bigár fiákerest, Majlech Rózsi nénit, aki Elbógen Valika édesanyja volt. Jól emlékszem Markovits Ábrásra, Czitmon Herman templomszolgára, akinek időnként én voltam a segítője, ha beállt a sablesz, és villanyt kellett kapcsolni a zsidó templomban. Kellemes emlék Kún Kati néni és Radvánszkiné az Ajaki úti benzinkúton, ők nagyon kedves asszonyok voltak. Kardos Gézané Erzsike néninek én voltam a kedvence, mint tanító, csak a névegyezés okán is. Azt gondolom, a felsorolt emberek leszármazottai sem vetik ki lelkükből a régi Kisvárdát, hanem örök nosztalgiajuk forrása marad ez a város.

A régi idők cselekedetei hihetetlen erővel vetik hullámaikat az új idők történéseire. 1969. március 25-én ott voltam a Weinberger Marika esküvőjén. Ezen az emlékezetes esküvőn engedte meg Frank Ignác Amerikából hazatért jó barát, hogy a hűpesátor (baldahin) közelében maradjak keresztény lány létemre. Amikor a szigorú hagyományoknak megfelelően el akart küldeni onnan. Marcsa néném figyelmeztette őt, hogy én a Kardos Lajos lánya vagyok, akire ő jószívvel emlékezett, és maradhattam a közelben.

Kevés fotó maradt fenn erről az eseményről, de az említett eset, hogy a menyasszony közelében állok, megörökítve van. Marika nemrég küldte át nekem ezt a képet. Weinberger Marikával (Mary Nichburg) már óvodába is együtt jártunk. Iskolatársak maradtunk amíg el nem ment Budapestre a zsidó gimnáziumba. Barátságunk a mai napig szétszakíthatatlan. Néhány háznyira laktunk csak egymástól.

Marikával együtt ettük a pászkat a húsvéti ünnepkörben és a mai napig jókat nevetve emlegetjük a gyermek és ifjúkori bohóságainkat. Mi több, ha fia Jakob Kisvárdára jön, engem keres.

A hullámok elkísértek engem Jeruzsálembé is 2017-ben. Dávid házában hirtelen jött ötlettől vezérelve kezdtem énekelni a 23. zsolnárnak a református énekeskönyv szerinti változatát.

Csodálatos módon az emberek körém gyűltek. Mindenféle nyelvű ember énekelte Dávid király zsolnárait, felekezeti hovatartozás nélkül. Csak a görög papokat ismertem fel a ruhájukról, mint tudjuk, ők 100 szolamban énekelnek. Ez az eset igazi flow élmény volt.

Tel Avivban Jomkipur idején voltam a barátnőmmel. Mindenképp meg akartunk látogatni egy zsinagógát istentiszteletkor. Elmentünk hát, szépen bekötöttem a fejem, ahogy annak idején a zsidó asszonyoktól láttam. Néhányan összegyűltünk a zsinagóga előtt és beszélgettünk. Voltak kételkedők, vajon beengednek-e, minket keresztényeket. - ENGEM?! Mondtam felháborodva, hiszen úgymint látják rajtam a zsinagógákban való jártasságomat! A többiek nevettek, amikor megszólalt mellettünk egy nagyon idős ember magyarul.

- Honnan jöttek lelkem? – kérdezte.
- Kórusban válaszoltunk -Kisvárdáról.
- Ó, hát akkor hol a hiba? Az én rokonságom is odavalósi. Jöjjenek utánam!

A 2000-es évek elején történt egy hasonló megemlékezésonapon Kisvárdán, hogy az ország/ világ különböző tájairól haza zárandokolt férfinép kisebb találkozót tartott a főtéren található irodámban. Hangos jókedvvel örvendeztünk egymásnak, olyan volt, mint egy osztálytalálkozó, Karádi Gabi, Egri Gabi, Moskovics Sanyi (akit mindenki Bigárnak hívott) Eichler Gabi, Szepesi Karsai, Janklovits Tibi, Markovics Tibi és még sokan mások. Sztoriztunk a régi időről, jó kedvünk volt. Másnap csodálkozva kérdezte tőlem egy idős izraelita barát - mondja csak Baba! – mit kerestek itt az a sok zsidó fiú?

A kérdés váratlanul ért. Más válasz hirtelen nem jutott eszembe, meglepődve ezt válaszoltam: úgy gondolom, a gyermekkorukat!

Örömmel tölt el, hogy Kisvárdai Város Önkormányzata, a Kisvárdai Rétközi Múzeum, a Kisvárdai Települési Értéktár Bizottság és a KALANIT Magyar Izraeli Baráti társaság minden évben biztosítja számunkra a méltó megemlékezést, ahogyan ma is történik.

Köszönet érte!

Városunk és az oktatásért felelős szakembereink gondolnak a jövőre is, hogy fiaink a jövőben se felejtkezzenek meg az áldozatokról. Ezt biztosítják Néző István könyvei és a Zachor alapítvány tevékenysége, mely városunkban Tariné Czomba Magdolna vezetésével működik. 2016-ban az országban elsőként a Bessenyei György Gimnáziumban avattuk fel az "üres padok" emlékjelet. Azóta már több megemlékezés színhelye volt. 2019-ben Nógrádi Gergely énekelt kadsit a diákáldozatokért. Diákjainkkal nemzetközi projektekbe kapcsolódik be az alapítvány, amelynek segítségével Kisvárdai bekapcsolódott az emlékezetkultúra nemzetközi hálózatába.

2017-ben Czomba Magdolna, Moldvay Zsolt és Néző István kidolgozták az IWalk Kisvárdai interaktív sétát, ami egy ingyenesen elérhető applikáció, mindenki számára elérhető. Idén elkészült az IWalk angol és német fordítása is.

Ezek a rendezvények megtanítják az ifjúságot arra, hogyan lehet méltósággal emlékezni, együttérzéssel figyelni másokra és közösen tenni azért, hogy a múlt ne merüljön feledésbe - hanem tanítson minket a jelenben és példát adjon a jövő nemzedéknek.

Ily módon állítunk emléket azoknak, akiknek az élete a történelem legsötétebb időszakában ért véget, hogy történetük példája örökre fennmaradjon.

Köszönöm a figyelmet.

dr. Novák Béláné Kardos Baba

„Jajszó hallatszik Rómában: sírás és keserves jajgatás: Ráchel siratja fiait és nem akar vigasztalódní, hogy nincsenek már többé!”

Tisztelt Emlékező Közönség!
Kedves Barátaim!

Az Aushwitz - Birkenau földi poklát megjárt édesanyám Dienes Sámuelné született Simkovits Rozália gyermekeként állok itt, mintegy a kevés számú túlélő zsidóság mementójaként.

A kegyelet és az emlékezés erkölcsi parancsa, az emberség és a humanizmus védelmének elszánt akarata gyűjtött össze bennünket. Hiába az elhallgatás, áthárítás a németekre, nációkra, az Endlösung, a végső megoldásra való hivatkozás, bizony a hazája kitaszította, a német birodalomnak még romjaiban is megfelelni igyekezvén, készségesen a vágóhidak kapujáig szállította közel ötszázezer polgárát, - semmibe véve az élethez fűződő emberi jogaikat - és mélyen vétkezve a szolidaritás és a keresztény humanizmus és szeretet parancsolata ellen is. Emlékfoszlányok édesanyám visszaemlékezéseiből: „1944. június 2.-án vitték el minket a kisvárdai gettóból túlszűfolt vagonokban. Vízet kaptunk, de ételt nem. Azt a kevés enivalót, amit az útra csináltunk, válltászkában vittük magunkkal. Sötétségben érkezünk meg, ekkor levettem a nyakamról a táskát, odaadtam anyukáméknak, mert úgy gondoltam, nekik jobban kell és én majd elleszek valahogy... Éjjel válogattak bennünket. Mengele egy széken ült. Nekünk pucéran kellett előtte elmenni. „.. Személyes fájdalom miatt idáig az idézet. Az 1938. november 10.-én történt kristályéjszaka (Reichskristallnacht) után írta a neves teológus Snmegeidler:” A zsinagógák elleni támadás napján az egyháznak jó testvérként meg kellett volna jelennie a zsinagógák mellett. Nagy jelentősége van annak, hogy

ez sajnos nem történt meg.” Nem számonkérően, de szomorúan kell megjegyeznünk, hogy a magyar keresztény egyházak sem álltak - finoman fogalmazva - a zsidó testvérek mellé. A templomokban - kevés kivételtől eltekintve - nem olvasták fel XII.Piusz pápa a zsidók védelmében írt nyilatkozatát, és így, ahogy Iward írja: „Már nem láttuk az egyházat Izraellel összekötő szálakat és nem fogtuk fel, hogy aki ezeket szétvágja az jóvátehetetlenül szétrombolja magát az egyház létét is.” A Saulusból lett Paulusról, Pál Apostolról mondják tévesen, hogy megtagadta zsidóságát. Ennek cáfolatára álljon itt vallomása: „Nagy az én szomorúságom és szüntelen szívemnek fájdalma, mert inkább kívánnám, hogy magam legyek átkozottként távol Krisztustól, testvéreimért, test szerint való rokonaimért, az izraelitákért. Övék az istenfiúság, a dicsőség, a szövetségek, a törvény adás, az istentisztelet, az ígéretek és övéik az atyák...” „Hogyan is áll tehát a dolog - mondja a rómaiakhoz írt levelében: „Talán mi (pogányok) különbek vagyunk-e a zsidóknál? Egyáltalán nem! A zsidó is, a pogány is mind alá van vetve a bűnnek.” Arra a kérdésre, hogy elvette-e az Úr az ő népét Pál válasza, hogy: „Nem vetette el Isten az ő népét, melyet kiválasztott,” és költőien szól a zoltáríró: „Jeruzsálemet hegyek veszik körül, az Úr pedig körülveszi az ő népét, mostantól fogva mindörökké.” XXIII. János pápa imáját idézem: „Elismerjük, hogy homlokunkat a Káin jegy ékteleníti el. Bocsásd meg átkunkat, melyet jogtalanul mondtunk a zsidókra, ezáltal másodszer is keresztre vittünk. Nem tudtuk, hogy mit cselekedtünk!” Teszem csöndesen hozzá, hogy bizony a Krisztusi önfelmentő kísérletünk mellett

is tudnunk kellett volna, hogy mit cselekedtünk. A holocaust embertelen borzalmához akárcsak a közöny, a részvétlenség személyes megnyilvánulásával is hozzá járulhattunk. Ma is fenn áll az elfojtott antiszemitizmus felszínre törésének veszélye. Emlékezzünk: a vészorszakban is a szavakkal kezdődött: igazságra és hazafias érzületre apelláló felhevült szónokok szavaival, egyirányú gondolatmeneteikkel, melyben minden nyomorúság okául a zsidó plutokráciát és parazita létet, káros befolyásukat neveztek meg, mely elszívja a nemzeti életerőt. S így szítottak primitív gyűlölet érzést és készítettek elő a pusztító agressziót. Pál apostollal szólva: „Arról ismerkeztek meg, hogy tanítványaim vagytok, hogy egymást szeretitek.” Én Jeremiás próféta szavaival zárom megemlékezésemet: „S töröld le a szemedből a könnyeket, és ne legyen az ajkadon több sírás, mert van jövője tetteidnek, van jövője utódaidnak.” Legyen áldott a mártírok emléke és a ma élők élete! Úgy legyen! Még az emlékezés keretein belül szeretném kifejezni hálámat és köszönetet - mintegy az egyetemes zsidóság nevében - a már az égi mezőkön az Atyai Házban lévő csodálatos lelkész és barát Iklódi Lászlónak, a MET-nek, személy szerint, a nagyszerű Iványi Gábor Elnök úrnak, hogy közel harminc éve elindították és magasan tartják a kegyelet és emlékezés lángjait a mártírok emléke fölött.

Köszönet és hála Nekik!

Dienes Gábor

Elhangzott Kisvárdán, a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség által szervezett megemlékezésen
-a szerk.

A szavak nem égnek el

1944-ben végérvényesen összenőtt a magyar társadalom két nemzetvesztő traumája, a trianoni béke és a holokausz. A két, külön-külön is elviselhetetlen trauma belénk fojtja a szót, némaságot kényszerít ránk, miközben beszélnünk kellene róluk mert mindkettő szavakkal kezdődött, de ami a szavak nyomán történt, arra nincsenek szavak.

Nincsenek már köztünk, akiktől személyesen hallhatnánk a velük történeteket, s azok is fogyatkoznak, akiknek még volt módjuk találkozni a két trauma közvetlen átélőivel. Új időszak kezdődik a sziámi ikreként összenőtt két trauma emlékezeté-

ben, melynek alakítása a ma élők feladata, akik, ha tudnának, szabadulnának a némaság börtönéből.

Hitler 1939 és 1945 között két háborút vívott, melyek közül az egyikről 1944 nyarán egyértelműen bebizonyosodott, hogy elvesztette. 1944 júniusában már csak hónapok kérdése volt, hogy a szovjet csapatok mikor tűzik ki a győzelem vörös zászlaját a Reichstag épületére, kődobásnyira onnan, ahol a bunkerje mélyébe szorult vesztes véget vetett életének. De közben zajlott egy másik háború, melyet Hitler nem államok, nem hadseregek ellen, hanem egy nép ellen folytatott. Ebben a

program a hadserege által megszállt összes európai országban, kivéve Dániát, már megvalósult.

A másik háború utolsó csatateret a Hitler csalárd kegyéből megnagyobbodott Magyarország volt, amelynek minden polgára eufóriával fogadta a visszatért városokban fehér lován bevonuló kormányzót, aki mögött ott sötétlett a törvény által szentesített megkülönböztetés, mely a magyarságukból kitaszított zsidók örömét egyik pillanatról a másikra bánattá változtatta, miközben a megbélyegezetlen többség felhőtlenül örült. A hidegzuhany Hitler első háborújának elvesztésével érte a vereségre

temető. Az megmaradt. Betonfallal körbevéve. A kapu kulcsához telefonszámot adtak meg, a helyi tűzoltóparancsnok készségesen érkezik, beenged. A nyomnélküliségből hirtelen kitér a zsidó világ. Macskák tekernek, néznek rám mindentudón, a hol még büszkén álló, hol már düledező sírkövek között. Ők szabadon járnak ki-be, nekik mindennapos a település méretéhez képest nagy kiterjedésű temető lélegzetelállító, békés látványa.

Holtukban is megelevenednek az emberek, mert a halottak sírköveit élők állították és tervezték meg, milyen ornamentika, felirat tanúskodjon arról, aki egy leélt, hosszabb vagy rövidebb földi lét után megtért Teremtőjéhez.

A temető közepén fehér épületcske, benne a teljes falat betérítő táblák, rajta az egykor itt élt emberek nevei. Köztük a Schächter család nyolc – számomra eddig ismeretlen – tagiáé, valahol alul vannak felsorolva. Leguggolok, olvasom a neveket, megismítom a vésetet. Olyan könnyek gyűlnek a szemembe, amiket sokáig szégyelltem. Ha nem ismered őket, mit bógsz? Az ő hiányuk nem fájhat! Schächter – magyarosított, történettel bíró névvel Kárpáti – vagyok én is.

A fájdalom, ma már tudom, jogos.

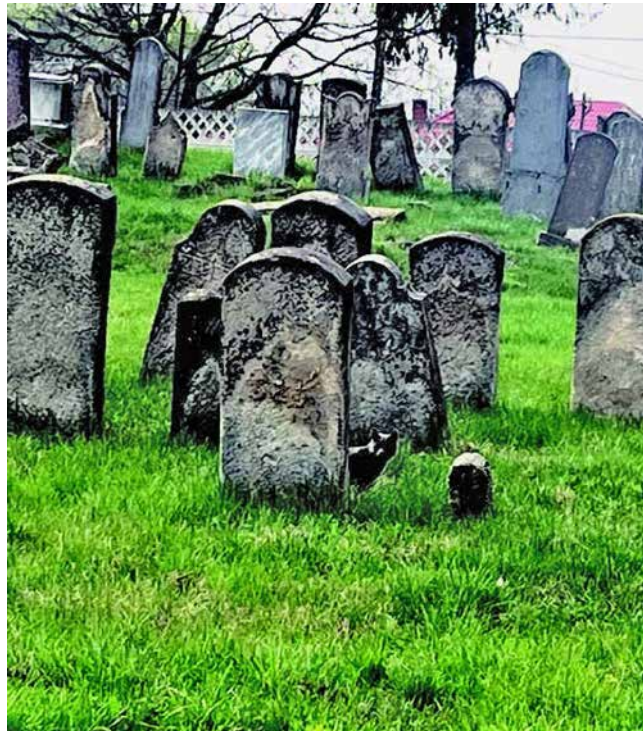
Kik ezek az emberek, kik ők nekem?

Legfelül – talán az életkor okán a sorrend – tiszteletet parancsolóan Schächter Mózes neve áll. A terepmunkát követően, már ott-hon, a gépem előtt ülve nézegetem a temetőben készített fotókat. Vele kezdem, tudni akarok róla mindent, amit csak lehet. Hogy találók-e valamit, mindig lutri. Ezúttal jól éreztem, merre kell indulni, mert nem csak a temető kapuja nyílt ki, ennek az embernek az élete is megmutatja magát.

A „Typográfia – A kézisajtó kora” adatbázisa szerint 1909. október 29-én, az akkori Szentmihályon kapta meg iparigazolványát – a 4712-es számút –, hogy nyomdászati tevékenységet folytathasson. Munkássága annak tanúságtétele, hogy az idők során a község ipara szépen fejlődött, a kereskedelmi, oktatási intézmények, hivatalok lehetőséget biztosítottak számára szakmája gyakorlására. Az interneten fellelhető nyomdaipari tanulmány szerint Mózes, jártasságának igazolására ipargyakorlási kérelméhez munkakönyvet is csatolt. Nyomdájában amerikai nyomógép üzemelt, alkalmazottat eleinte nem foglalkoztatott, 1914-ben aztán már a nyomógép mellett egy szedőt és két szedőtanoncot is találhatott az iparfelügyelő, aki az üzemet, a kor terminológiája szerint, „egészségesnek” minősítette. 1930-ban egy szedő és korrektor, valamint szedőtanonc dolgozott a vállalkozásban, 1943-ban szedővel, gépmesterrel, egy nyomógéppel folyt a munka.

Ismerkedem a felfedezésemmel, elámulok rajta.

Egy olyan kicsi településen, mint Büdszentmihály, valaki amerikai géppel indítja el vál-

lalkozását? 1909-ben? Milyen katalógusból választotta vajon? Hogyan jutott Magyarországra ez a gép? Szekéren érkezett?

A kérdés, miszerint valaki, nem pontos; zsidó iparosról van szó. Igazolja ez eddigi ismereteimet, hogy a modernitás, kísérletező, vállalkozó szellem és az ezzel járó bátorság volt a sajátjuk, ezzel tudtak nem csupán talpon maradni, de kiemelkedni és a fejlődés motorjaivá válni, máig ható befolyással lenni a környezetükre.

További adatok, a rokoni szálak után kutatok, amikor egy nap rég nem látott barát nevét mutatja a telefon kijelzője. A kutatásomról nyilvánosan írok, beszélék, vannak, akik olvassák, hallják. Így jutott neki is a tudomására, hogy Tiszavasváriban jártam. Eddig nem mesélte, nem volt fontos, de ő ott nevelkedett tíz éves koráig, óvodás, kisiskolás ott volt. Öntudatlan gyerekek, melyben az emlékek sokszor ízelekek, a cselekmények eköré rendeződnek. Az óvodai, iskolai menza ételai olyan „memorandumok”, amiket megőriz az ember egy életen át. Neki a maceszleves, a sólet, a pászka a menzai ebédeket jelentette, és egészen felnőttkoráig fogalma sem volt róla, hogy ezek miféle ételek. Akkor tudta meg, hogy ezek a zsidó konyha alap-ételei. Ám azt, hogy Tiszavasváriban egykor zsidók népes közössége élt, csak most, az írásomból tudja és kezdi érteni, miért adtak az óvodában negyven évvel a zsidók deportálása után is rendszeresen sóletet ebédre.

Hallgatom, ahogyan beszél a telefonban és érzem a zsigereimben, hogy apróságnak tűnő fontos dolgot kaptam épp.

Tiszavasváriban ma egyetlen zsidó sem él.

Büdszentmihály nem csupán, hogy népes zsidó közösség – a harmincas években már 150 család, több mint 800 fő – otthona volt, de olyan élénk vallási élet zajlott, hogy százával érkeztek ide az itt működő jesivákba

(vallási iskola) a bócherek (tanulók), nem csak Európa országaiból, de az Egyesült Államokból is.

Ma alig vannak nyomai a 'szentmihályi zsidóknak, annak, hogy egykor hogyan éltek itt. Jószerével csak a temető. Közepén a kis, fehér épülettel, falán a tábla a nevekkal. 557 egykor élő, alkotó, szerető ember nevével. Azokéval, akiket mind Auschwitzba deportáltak. A Schächterekével is.

Schächter Mózes nyomdája 1944-ig működött.

Az életet kioltani, 557 embert módszeresen megölni lehetett.

150 család, felmenők, előző generációk kitaposott útjának nyomait eltüntetni mégsem sikerült.

Vannak olyan lenyomatok, amelyek beszélnek.

Vannak, akik keresik, kutatják, megtalálják és közvetítik ezt.

Helytörténészek munkái, a sok ezer éves zsidó múltban gyökerező írásbeliség hagyománya, a leírt szó szentsége, a megmaradtak után következő leszármazottak

mégis itt vannak.

Itt vagyok én is, és nem hagyom elfelejteni az életet.

A hetvenes évek állami óvodájának konyháján a szakácsnők négy évtized elmúltával még mindig zsidó ételeket terveztek a menübe. Generációk ették a zsidó ételeket, és teljesen öntudatlanul ivódott beléjük egy valaha volt kultúra az ízek által. Szabolcsban, Borsodban valami csodálatos módon úgy, hogy a nem zsidó közösségnek többnyire tán fogalma sincs, honnan, a háztartásokban alapvető ételmisszer a pászka, a boltokban kapni, van rá kereslet.

Ám az ételek – a jelek szerint kiirthatatlan – hagyományán túl diadalmaskodik másfajta tudás is; egészen pontosan a tanulás, a tudás átadásának hagyománya.

Hogy Schächter Mózes a nagyapámnak miként a rokona, még kutatom. Ami bizonyos, hogy tartozom egy úttal neki, magamnak és a családomnak, ahogy az egykor Büdszentmihályon élt zsidóknak.

A világ legnagyobb könyvtára Washingtonban van; az Amerikai Kongresszusi Könyvtárban több mint 170 millió kötet kapott helyet.

Ott ékeskedik köztük egy 110 oldalas, jiddis nyelven írt könyvritkaság is.

Benne magyarul feltüntetve, hogy a kiadványt, Shimon Ze'ev Perlmann írását a zsidó etikáról 1920-ban, Büdszentmihályon, Schächter Mózes Könyvnyomdájában készítették.

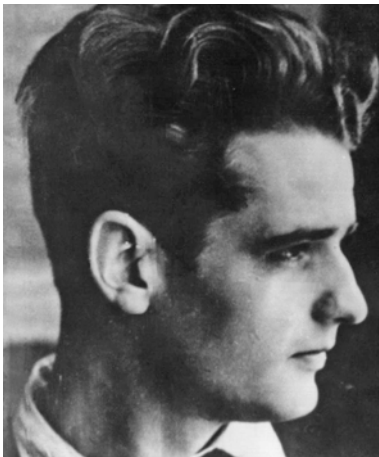
Címe: A tiszta olaj könyve.

Kárpáti Judit

Ez a cikk a Magyar Narancs 2024. április 11. számában jelent meg

A fotók a szerző felvételei

Fehér rózsza

Hans Scholl

gatásán. Olyan nevet akartak, amely „jól hangzik, de egy program is áll mögötte.” Ma a Fehér Rózsza az egyik legismertebb német ellenállási csoport. A nemzetiszocialista terror idején az egyén felelősségére hívták fel a figyelmet. A szabadság és igazságosság érdekében cselekedtek, tetteiket a humanizmus vezérelte.

Hans Scholl és Alexander Schmorell orvosnak tanultak a müncheni Ludwig Maximilians Egyetemen, akárcsak Sophie Scholl, Willi Graf és Christoph Probst. Az orvosi tanulmányokat folytató fiatal

Christoph Probst

férfiakat ebben az időszakban a katonai alapképzés után szanitécként foglalkoztatták. Tanulmányaik alatt azonban a fronton működő tábori kórházakban többször is szolgálatot teljesítettek. Így került Willi Graf 1941 májusától kezdve Szerbiába, Lengyelországba és a Szovjetunióba, ahol saját szemével látta a hódító és megsemmisítő háborút. 1942 áprilisában folytathatta tanulmányait Münchenben, ahol megismerkedett Hans Scholl-lal és Alexander Schmorell-lel. 1942. július 23-án Hans Schollt, Alexander Schmorellt, Willi Grafot a keleti frontra vezényelték. „Segédorvosként” a fiatal orvostanhallgatók közvetlenül szembesültek a háború brutális valóságával. Az orosz származású Alexander Schmorell boldog, hogy családja egykori hazájában lehet. „A világnak másmilyennek kell lennie, oroszabbnak” – írja lelkesen szüleinek. Ugyanakkor elhatárolódik mind a bolsevizmustól, mind a nemzetiszocializmustól.

Nyelvtudása megkönnyíti számára az orosz polgári lakossággal való kapcsolatfelvételt. „Érezni lehet Oroszország szívét, amelyet szeretünk” – jegyzi meg Willi Graf 1942 augusztusában.

Schmorell, Scholl és Graf személyes kapcsolatokat alakítanak ki az oroszokkal, ezzel megszegve a katonai előírásokat. Nem hajlandók ellenségként tekinteni rájuk. A náci diktatúra azonban feltétlen engedelmséget követel az egyénektől. A nemzetiszocialista neveléspolitikája célja nem a személyiség szabad kibontakoztatása, hanem az egyén alárendelése a rezsim politikai céljainak. Már tízéves korban a Hitlerjugendben eskették fel a gyerekeket az NS-ideológiára. A Fehér Rózsza diákjai saját útjukat keresik. Számukra a gondol-

kodás belső párbeszédet jelent, ez azzal jár, hogy a politikai és katonai helyzetet lelkiismeretük szerint elemzik. Röpirataikban az „önálló gondolkodást és önértékelést” (6. röpirat) állítják szembe a nemzetiszocialisták ideológiai kisajátításával.

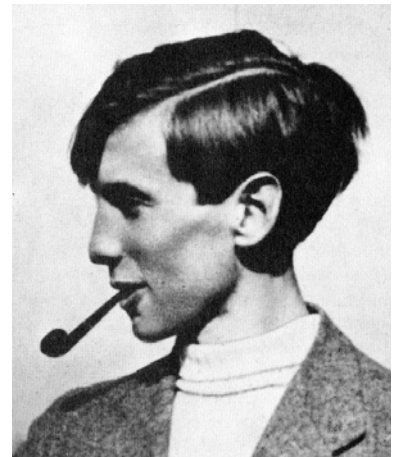
A Fehér Rózsza tagjainak az olvasás – még a tiltott könyveké is – létfontosságú. Egyedül, kis csoportokban, vagy nagyobb olvasó- és vitakörökben találkoznak. Feljegyzéseikben megemlítik azokat a könyveket, amelyek különösen sokat jelentenek nekik. Ezek között megtalálhatók a német klasszikusok, vallásfilozófiai szerzők, valamint orosz és francia írók művei. Kurt Huber filozófiai és zenetudományi előadásai hallgatói körökben rendkívül népszerűek. A Fehér Rózsza baráti köre is látogatja Huber előadásait – és Hans Scholl, valamint Alexander Schmorell, akárcsak Huber, egyre inkább úgy érzik, hogy valamit tenni kell. Az egyetem már régóta nem ad teret nyílt, kritikus beszélgetéseknek. Az intellektuális eszmecsere csak védett, privát környezetben lehetséges.

A Fehér Rózsza tagjai ezért magánolvasó esteket szerveznek. 1942. június 17-én először vesz részt Huber professzor egy ilyen estén. A morális értékek pusztulásáról szóló vita során kijelenti: „Cselekedni kell, mégpedig ma!”¹ Alexander Schmorell és Hans Scholl 1942 júniusában és júliusában elkészítik az első négy rezsimellenes röpiratot. Schmorell szüleinek otthonában titokban mindegyikből 100 példányt sokszorosítanak. Írásaikat válogatott müncheni lakosoknak, köztük számos akadémikusnak küldik el. Különösen az értelmiségtől remélnék támogatást ellenállásukhoz. A rezsimellenes röpiratok birtoklása és továbbadása azonban a nemzetiszocializmus alatt szigorúan tilos. Mindenkit köteleznek arra, hogy ezeket átadja a rendőrségnek. Az első röpiratokat így a körülbelül 100 címzettből nagyjából minden harmadik jelenti.¹ Miután visszatérnek oroszországi szanitéciszolgálattól, Alexander Schmorell és Hans Scholl még eltökéltebbé válnak az ellenállás mellett. Most már Sophie Scholl, Willi Graf, az apja és zsidó mostohaanyja által liberális nevelésben részesülő² Christoph Probst, valamint 1942 decemberének végén a munkája miatt az NSDAP-be kényszerült Kurt Huber is aktívan segítik a mozgalmat. Az ötödik és hatodik röpiratot 1943 januárjában és februárjában közösen készítik el. Egy új sokszorosító készülék segítségével mindegyikből mintegy 6.000 példányt állítanak elő. A háború alatt a papír, a borítékok és a bélyegek nem könnyen szerezhetőek be. Aki nagyobb mennyiséget vásárol, azonnal gyanúba keveredik. A röpiratok elké-

vezésükkel szembe a nemzetiszocialisták ideológiai kisajátításával.

A Fehér Rózsza tagjainak az olvasás – még a tiltott könyveké is – létfontosságú. Egyedül, kis csoportokban, vagy nagyobb olvasó- és vitakörökben találkoznak. Feljegyzéseikben megemlítik azokat a könyveket, amelyek különösen sokat jelentenek nekik. Ezek között megtalálhatók a német klasszikusok, vallásfilozófiai szerzők, valamint orosz és francia írók művei. Kurt Huber filozófiai és zenetudományi előadásai hallgatói körökben rendkívül népszerűek. A Fehér Rózsza baráti köre is látogatja Huber előadásait – és Hans Scholl, valamint Alexander Schmorell, akárcsak Huber, egyre inkább úgy érzik, hogy valamit tenni kell. Az egyetem már régóta nem ad teret nyílt, kritikus beszélgetéseknek. Az intellektuális eszmecsere csak védett, privát környezetben lehetséges.

A Fehér Rózsza tagjai ezért magánolvasó esteket szerveznek. 1942. június 17-én először vesz részt Huber professzor egy ilyen estén. A morális értékek pusztulásáról szóló vita során kijelenti: „Cselekedni kell, mégpedig ma!”¹ Alexander Schmorell és Hans Scholl 1942 júniusában és júliusában elkészítik az első négy rezsimellenes röpiratot. Schmorell szüleinek otthonában titokban mindegyikből 100 példányt sokszorosítanak. Írásaikat válogatott müncheni lakosoknak, köztük számos akadémikusnak küldik el. Különösen az értelmiségtől remélnék támogatást ellenállásukhoz. A rezsimellenes röpiratok birtoklása és továbbadása azonban a nemzetiszocializmus alatt szigorúan tilos. Mindenkit köteleznek arra, hogy ezeket átadja a rendőrségnek. Az első röpiratokat így a körülbelül 100 címzettből nagyjából minden harmadik jelenti.¹ Miután visszatérnek oroszországi szanitéciszolgálattól, Alexander Schmorell és Hans Scholl még eltökéltebbé válnak az ellenállás mellett. Most már Sophie Scholl, Willi Graf, az apja és zsidó mostohaanyja által liberális nevelésben részesülő² Christoph Probst, valamint 1942 decemberének végén a munkája miatt az NSDAP-be kényszerült Kurt Huber is aktívan segítik a mozgalmat. Az ötödik és hatodik röpiratot 1943 januárjában és februárjában közösen készítik el. Egy új sokszorosító készülék segítségével mindegyikből mintegy 6.000 példányt állítanak elő. A háború alatt a papír, a borítékok és a bélyegek nem könnyen szerezhetőek be. Aki nagyobb mennyiséget vásárol, azonnal gyanúba keveredik. A röpiratok elké-

Alexander Schmorell

Sophie Scholl

szítésével és szétküldésével a hallgatók az életüket kockáztatják. A csoport célja, hogy más városokban is teret nyerjen ideológiájuk. Ehhez megbízható barátokat és ismerősöket toboroznak Ulmban, Stuttgartban, Saarbrückenben, Bonnban, Freiburgban, Hamburgban és Chemnitzben.¹

Az ötödik röpirat megjelenését követően a Gestapo általi célzott nyomozások sem vezetnek konkrét eredményre. Nem állapítanak meg közvetlen kapcsolatot a röpiratok és az egyetemi falfeliratok között, de Oswald Schäfer, a müncheni Gestapo vezetője (1942–1945) az egyetemet „megfelelő felügyelet alá helyezi.” Az ezzel járó utasítás szerint minden rendkívüli eseményt azonnal jelenteni kell. 1943. február 18-án Sophie és Hans Scholl elhelyezik a hatodik röpiratot az egyetem főépületének előadótermei előtt, a maradék példányokat pedig a központi csarnokban szórják szét. Az akciót Jakob Schmid gondnok észreveszi, és visszatartja őket, majd jelenti. A Gestapo azonnal letartóztatja a testvérpárt. További letartóztatások következnek, és február végére a müncheni baráti kör szinte teljes egészében rács mögé kerül. Heinrich Himmler utasítására családtagjaikat „kollektív felelősség” címén szintén letartóztatják. A hallgatókat és Kurt Hubert kizárják az egyetemről. A Wehrmachtból való elbocsátásuk megnyitja az utat a Népbíróság általi elítélésük előtt. Sophie és Hans Scholl külön kihallgatásokon vesznek részt. Sophie kijelenti, hogy „nem akar semmilyen kapcsolatot a nemzetiszocializmussal.” A másnap, 1943. február 19-én hajnali négy órakor folytatott kihallgatás során közlik vele, hogy testvére beismerő vallomást tett, erre ő is elismeri a tetteit. 1943. február 22-én a Népbíróság Christoph Probstot, valamint Sophie és Hans Scholl testvéreket „hazaáruló ellenségsegítés, hazaárulásra való előkészület és a katonai erő aláásása” vádjával guillotine általi halálra ítéli. Az ítéleteket még aznap végrehajtják a München-Stadelheim börtönben.¹

A Gestapo szintén letartóztatja és bíróság elé állítja a 25 éves Alexander Schmorellt, az akkor 49 éves Kurt Huber professzort, valamint a 25 éves Willie Grafot. Mindannyiójukat halálra ítélik áprilisban. Grafot a Gestapo további hat hónapra magánzárkába zárta, és pszichológiai kínzásoknak vetette alá, hogy a Fehér Rózsa tagjairól további információkat ki tudjon szedni belőle. Graf még akkor sem vallott, amikor a családja elfogásával fenyegették. 1943 októberében végezték ki. A hatóságok további 14 embert börtönöztek be, köztük Traute Lafrenz, Eugen Grimmingert, aki anyagilag támogatta a csoportot, valamint Manfred Eickemeiert, akinek a stúdióját használta a mozgalom. Több hónapra börtönbe zárták Hans és Sophie Scholl szüleit is, valamint két testvérüket Ingét és Elisabethet. A család legfiatalabb tagja, Werner Scholl, aki jelen lehetett a per során a Wehrmacht egyenruhájában, már útban volt visszafelé a frontra. Ott esett el később 1944-ben. Kivégzése előtt Sophie kifejezte abbéli reményét, hogy halála lázadást vált ki a többi hallgató körében. Ám sajnos nem ez történt. Órákkal kivégzését követően a hallgatók vezetői egy nagy felvonulást szerveztek, hogy elhatárolódjanak a Fehér Rózstól. Árulónak bélyegezték meg őket, és elítették Jakob Schmidet, a gondnokot, aki elkapta őket. Schmid díjat és előléptetést kapott szolgálatáért.²

Hans Leipelt és Marie-Luise Jahn a Münchener Egyetem Kémiai Intézetének hallgatói. Christoph Probst és a Scholl testvérek kivégzése után többször is lemásolják, és terjesztik a hatodik röpiratot Münchenben és Hamburgban, de hozzáírják: „... és a szellemük mégis tovább él!”. 1943 márciusában Helmuth James von Moltke, a Kreisauer Kör (egy másik ellenállói mozgalom) vezető tagja egy négyoldalas jelentést adott át a müncheni eseményekről valamint egy röplapot Eivind Berggrav püspöknek Oslóban. A jelentés ezután széles körben elterjedt egész Skandináviában és Nagy-Britanniában, fontos forrásként szolgált a külföldi tudósításokhoz. Az angolok és a szovjetek német nyelvű rádióműsoraikban is beszámoltak 1943-ban a müncheni ellenállási csoportról. A BBC „Deutsche Hörer” című rádióműsorában Thomas Mann, az amerikai emigrációban élő író méltatta a Fehér Rózsa ellenállását. A Royal Air Force (Brit Légierő – a szerk.) 1943. július 3. és 25. között több millió példányban dobta le a hatodik röplapot Berlin, Dortmund,

Düsseldorf, Köln, Münster és Weimar felett. Már 1943 júniusában a szovjet „Senkt die Fahnen” című röplap is átvette a Fehér Rózsa ellenállásáról és üldöztetéséről szóló információkat. Német katonákat szólított fel fegyverletételre. Az International Student Assembly 1943. augusztus 2-án tüntetést hívott össze a New York-i Hunter College Play House-ban, hogy megemlékezzen a müncheni diákel ellenállásról. Beszédet mondott többek között Eleanor Roosevelt, az amerikai elnök felesége, Dorothy Thompson író és Paul Hagen német emigráns, az American Friends of German Freedom kutatási igazgatója.¹

Fritz Harnagel, Sophie Scholl vőlegénye és Hitler egykori támogatója, katona, szintén kiábrándult a háborúból és az eszméből, közel maradt a Scholl családhoz, anyagilag és morálisan is támogatta őket. Miután 1945-ben hat hónapot hadifogolyként töltött az Egyesült Államokban, feleségül vette Sophie testvérét, Elisabethet, és született négy gyermekük. 2001-ben bekövetkezett haláláig éltek együtt. Ma több, mint 200 iskola viseli a hős ellenállók nevét, megszámlálhatatlan emlékmű található Németország szerte. A Münchener Egyetem előtti teret Scholl testvérek térnek nevezik 1946 óta. Az utca másik oldalán lévő tér neve Professor-Huber-Platz. Az egyetem auditoriumában pedig egy Sophie Scholl szobor található, és fehér rózsák.

Alexander Schmorellt 2012. február 4-én az orosz ortodox egyház szenté avatta.¹

A Fehér Rózsa utolsó túlélője Traute Lafrenz. Egy évre ítélték. A háborút követően az Egyesült Államokba emigrált, befejezte orvosi tanulmányait. Férjhez ment, és négy gyermeke született. 103 éves korában hunyt el Dél-Karolina államban 2023-ban.²

Forrás 1: <https://www.weisse-rose-stiftung.de/widerstandsgruppe-weisse-rose/>

Forrás 2: Feli from Germany: <https://www.youtube.com/watch?v=dTRbyGEyJR0>

A cikket a 2024. december 7-én elérhető online tartalmak alapján Sugár Károly szerkesztette.

A zsidó nép története

18. Júda országa a perzsa uralom alatt

Kezdetben...

Akik azt hitték, hogy a szentély felépítésével minden probléma megoldódik, súlyosan tévedtek. Úgy tűnt, hogy az élet egyre nehezebbé válik. Júdea perzsa uralom alatt maradt, zsidó önkormányzattal. Az ország területe messze elmaradt a régi határoktól, csupán Jeruzsálem környékére terjedt ki, a tengerpartot sehol nem érte el. A földművelésre berendezkedett kis országot sorozatos csapások érték, aszály, sáskajárás, rossz termés. Jeruzsálem védőfalai még nem készültek el teljesen, a lakosokat sűrűn háborgatták a be-betörő idegen bandák. Ezen túl, a Tóra törvényeit még távolról sem ismerte az egész lakosság, a szent könyveket aránylag kevesen, papok, próféták, tudósok olvasták és értették. A nép már régen nem beszélte az anyanyelvét, a hébert, a mindennapok nyelve a birodalomban használatos arámi lett. Egyre nagyobb szükség volt arra, hogy a nép megismerje nemzeti törvénykönyvét, a Tórát, hogy az életét aszerint szabályozhassa. A júdeai zsidó közösség válságának híre eljutott Babilóniába is. Az itteni jómódú és tekintélyes zsidók közül sokan úgy érezték, hogy segíteniük kell. Egy elkötelezett ember, Ezra, az írástudó vezetésével i.e. 458-ban egy közel kétezer fős csapat indult királyi engedéllyel a júdeai zsidók megsegítésére. Óthónapi út után érkeztek meg Jeruzsálembe. Ezra azonnal munkához látott. Időközben a zsidók jó kapcsolatokat alakítottak ki a samaritánusokkal, vegyes házasságok is kötődtek. Mivel a samaritánusok bizonyos pogány szokásokat is követtek, nem számítottak teljesen zsidóknak. Ezért Ezra megtiltotta minden kapcsolatot velük. Megtiltotta a vegyes házasságokat is. Hamar fogta fel a hivatását. A gazdasági, társadalmi bajokon nem tudott segíteni, és a családi életbe való beavatkozása is komoly ellenérzést váltott ki. Újabb segítségre volt szükség. Tizennégy évvel Ezra érkezése után jött Júdeába Nechemia. Visszatérése előtt ko-

moly hivatalt viselt a perzsa király udvarában, Susán városában. Királyi felhatalmazással érkezett. Első ténykedése volt, hogy felépíttette Jeruzsálem falait. Ehhez a lakosok együttműködésére volt szükség, és ezt Nechemia el is érte. A népet megnyerte magának, mert hivatalát nem használta ki egyéni céljaira, saját pénzéből fedezte a feladataival járó kiadásokat. Ő nem pap, nem is írástudó volt, hanem a perzsa király, II. Artaxerxes meghatalmazottja. A városfal felépítése után Nechemia következő feladata a gazdasági élet rendbehozása volt. Az eladósodott parasztoknak visszaadatta a földjeit, és elengedte az adósságait. Ezentúl nem lehetett az adóst rabszolgának eladni. Enyhített a nyomasztó adóterheken, saját helytartói fizetéséről lemondott, és azt a köz javára ajánlotta fel. A fővárosi kereskedelem fellendítése érdekében Nechemia a vidéki lakosság egy részét Jeruzsálemben telepítette le. A város kapui egész nap nyitva voltak a kereskedelem számára, csak szombaton voltak zárva. Sikerült elérnie, hogy a népben kialakuljon az összetartozás érzése. Így érkezett el az a nap, amelyre Ezra annyira vágyott, de Nechemia nélkül soha nem jött volna el: a Tóra felolvasásának és a nép felesketésének a napja. I.e. 444 tisri 1-én, Ros Hasana (a zsidó újév) napján gyűjtötte össze a népet Ezra. Az összegyűlt tömeg előtt ő maga olvasta fel a Tórát. Az emberek könnyek között vallották meg bűneiket, és tettek esküt a Tóra törvényeinek a követésére, valamint arra, hogy szakítanak az idegen szokásokkal. Ettől kezdve a Tóra törvényei szabályozták

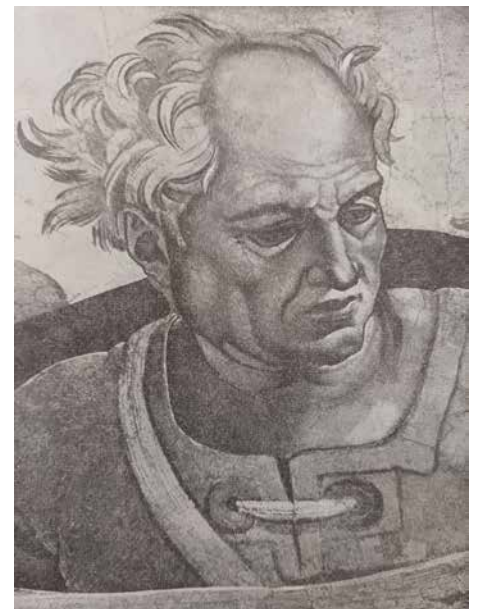

Dariusz perzsa király harcol az oroszlánnal

a zsidó emberek mindennapi életét, innentől lettek ők a Könyv, azaz a Törvény népe. Nechemia érdeme, hogy Ezrában felébredt a tettvégy. Így például bevezette a félünnepeken és szombaton a Tóra olvasását, ezáltal a tömegek jártasak lettek népük törvényeiben és kultúrájában. Évről évre, akár csak napjainkban, megünnepezték a „Szimchat Tórát”,

midőn az imaházakban befejezték a Tóra olvasását. Ez alkalomból a nép vezetői fogadalmat írtak alá a Tóra törvényeinek betartására. Ez az intézmény a „Nagy Gyülekezet” néven vált ismertté. Tőle kapta a modern Izrael parlamentje, a „Kneszet” a nevét. Százhusz tagja van, ahogyan a régi „Nagy Gyülekezetnek” is százhusz tagja volt.

A perzsa uralom idején viszonylag nyugodt élet folyt Júdeában. A főpapok képviselték az országot kifelé, a „Nagy Gyülekezet” szabta meg a belső élet rendjét.

Joel próféta (Michelangelo képe)

Abban az időben működött Júdeában Joel próféta, aki a nép lelkének erősítésén fáradozott. Hogy hogyan élt ekkor a zsidó nép, csak közvetett források alapján sejtethjük, Júdea a perzsa birodalom egy kis pontja volt. A helytartó csak azzal törődött, hogy az adók rendben befolyjanak, az ország belső életébe nem szólt bele. A kor nagy világtörténelmi eseményei, a görög háborúk Júdeától távol zajlottak. Így volt ez egészen makedón Nagy Sándor felemelkedéséig, de ez már egy következő történet.

Glück Gábor

Források:

Av. N. Pollak: Izrael népének története
Hahn István: A zsidó nép története
Simon Dubnov: A zsidóság története
Jacob Allerhand: A zsidóság története

Képek:

Av. N. Pollak: Izrael népének története
Jacob Allerhand: A zsidóság története

Aschner Lipót és a Tungstram

Aschner Lipót

Az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt története a magyar ipartörténet egyik nagyon ritka fejezete. Azért van ez így, mert a két világháború között ez a vállalat működésének minden vonatkozásában világszínvonalon teljesített. A termékeinek több, mint nyolcvan százalékát a világpiacra értékesítette. Ha mai fogalmakkal próbáljuk minősíteni, minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy az Egyesült Izzó volt a magyar Tesla. A Tungstram izzók a tokaji aszú mellett világmárkát jelentettek szinte minden kontinensen.

A szén-szálas izzólámpákkal kezdődött a villanyvilágítás elterjedése. Magyarországon ilyen izzólámpákat először az „Egger Bernát és társa” cég kezdett gyártani a XIX. század nyolcvanas éveiben. Az várható volt, hogy a villanyvilágítás terjedése miatt ez a piac folyamatosan bővülni fog.

Aschner Lipótot semmi nem predesztinálta arra, hogy sikeres üzletember legyen. Assakúrtón született, a mai Szlovákia területén. Az apja egy szegény zsidó szatócs volt. A család meglehetősen szerény körülmények között élt, amit az is alátámaszt, hogy nincsenek megbízható adatok arról sem, hogy kilencen, vagy tizennégyen voltak-e a testvérek. Aschner Lipót összesen négy elemi és négy polgári végzet, de már fiatalon szánt időt arra, hogy nyelveket tanuljon. Kiválóan beszélt németül, elég jól oroszul, de angolul is tudott. Ezeket a nyelveket használta is pályafutása során. Egy kereskedelmi tanfolyamot végzett még el, majd Pozsonyban talált magának munkát. Budapestre úgy került, hogy egy barátja kölcsön kérte a télikabátját, de visszaadni nem tudta, mert

ellopták tőle. Azzal próbálta kompenzálni az esetet, hogy segítette Aschner Lipótnek Budapesten munkát találni. Így helyezkedett el az „Egger Bernát és társa” cégnél. Kezdetül a lámpa osztályon dolgozott, mint egyszerű alkalmazott. Később, a nyelvtudásának köszönhetően kereskedelmi képviselő lett Oroszországban, majd, amikor a vállalat több átalakulás után az „Egyesült Izzó” nevet vette fel, az új újpesti gyárban már ő lett a lámpaosztály vezetője. A lámpagyártás ekkor még gyerekcipőben járt, a szén-szálas izzók sok áramot fogyasztottak, és hamar tönkrementek. Aschner nagy tehetsége abból állt, hogy egyrészt előre tudott gondolkodni, másrészt folyamatosan nyilván tudta tartani, hogy mit csinál a konkurencia. A nagy változás a gyár történetében az volt, amikor 1904 decemberében a szabadalmi leírás megjelenésének napján megvásárolták azt a szabadalmat, amely a wolframszálas izzóról szólt. Amikor a szabadalom megjelent, szó sem volt arról, hogy ezt az izzót azonnal sorozatban lehet majd gyártani. A szabadalom tulajdonosa csak három év után jutott el oda, hogy a sorozatgyártás elindulhasson. Ez is mutatja, hogy Aschner messzire látott.

Tungstram plakát

Ekkor alkotta meg Aschner Lipót a „Tungstram” márkanevet, amelyet a tungsten és a wolfram szavakból képzett. A „tungsten” angolul a wolfram neve, amely fém magyarul és németül is wolfram. A szabadalom egyébként két magyar kutatótól ered, a nevük: Juszt Sándor és Halaman Ferenc. Ők Bécsben voltak tanársegédek, de később mindketten dolgoztak az Egyesült Izzó-nál is. A „Tungstram” márkanevet 1909-ben jegyeztetik be, amely gyorsan elterjed az egész világon. A gyár 1916-tól a rádiókban használatos elektroncsöveket is kezdett gyártani, és ezeket a termékeket is világszínvonalon állították elő. Ekkor Aschner már kereskedelmi igazgató volt, 1921-től pedig a cég vezérigazgatója. Érdemes ismét hangsúlyozni, hogy az Egyesült Izzó ekkor Magyarország három legkiemelkedőbb vállalatának egyike, de ami az innováció, és a fejlesztés területén történik, az páratlan. A cég a világpiacra a legnagyobbak közé tartozott, mint a General Electric, az Osram,

Tungstram hirdetés

vagy a Philips. Ezek a vállalatok kartellként működtek együtt, szabadalmakat is cseréltek egymás közt. 1931-től ennek az izzólámpa kartellnek Aschner Lipót lett az elnöke. A jövőbe látott, felismerte, hogy leányvállalatokat kell külföldön alakítani, amelyek adott esetben a gyártásban is részt vesznek. Harminckilenc (!) leányvállalata volt az Egyesült Izzónak. A cég neve összeforrott a márkanévvel, és már Tungstram-ként emlegették. Aschner támogatta a sportot. Minden sportlétesítmény, ami Újpesten 1945 előtt épült, Aschner nevéhez kötődik. Számos munkásjóléti intézményt is működtetett a vállalat, 1929-ben saját nyugdíjintézte is lett a Tungstramnak.

A zsidótörvények azonban Aschner Lipótot sem kímélték. 1939-től a magyar állam tiltotta őt és a gyárat, amelyet vezetett, elsősorban azért, mert a gyár túl sok zsidó minősítésű munkavállalót alkalmazott. A második zsidótörvény szerint egy vállalatnál csak a munkavállalók hat százalékka lehetett zsidó, és a bértömegnek is csak a hat százalékát kaphatták. Az Egyesült Izzó-ban nem származás szerint vettek fel mérnököket, hanem a legjobbakat keresték, és hogyhogy nem, ezek között felülreprezentáltak voltak a zsidók. Ennek oka az lehetett, hogy a numerus clausus törvény miatt az egyetemre csak a legjobb zsidó tanulókat vették fel. Mivel a pótolhatatlan zsidó munkavállalók nagy részét el kellett volna bocsátani, Aschner megfelelő számú nemzsidó munkavállalót vett fel, hogy rendben legyenek az arányok. Ezeknek az embereknek azonban nem kellett bejárni, hiszen munkát nem tudott nekik a gyár biztosítani. Ezért Aschnert ötven napi elzárásra és ötezer pengő megfizetésére büntették. A sajtóban megindult ellene a lejárató kampány, mindenféle hazugságokat kezdtek róla terjeszteni. Végül a Minisztertanács határidőt adott az elbocsátások végrehajtására, mert a gyár fontos hadiüzem volt.

1944. március 19-én a német biztonsági rendőrség az elsők között tartóztatta le Aschner Lipótot, a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták. A villájába az Eichman kommandó költözött. Barátai megpróbálták kiszabadítani, és szerencsére sok pénz ellenében sikerrel is jártak. 1944. december 19-én Aschner Lipót Svájcba távozhatott. Itt a Tungstram svájci leányvállalatánál állt munkába.

Az Egyesült Izzó Újpesten a háború után újra termelni kezdett. 1947-ben Aschner Lipótot a kommunista vezetés hazahívta, a szaktudása és a nemzetközi kapcsolatai nélkülözhetetlenek voltak. Visszatért az Egyesült Izzóba, de egy idő után kivették a kezéből a döntéshozatal jogát. 1952-ben hunyt el.

Forrás: Ungváry Krisztián előadása, internet

A képek forrása: internet

Glück Gábor

Tungstram elektroncsövek

III. Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Zsidó Gasztronómiai Fesztivál 2025.08.31.

Program

11:00 Ünnepi megnyitó, köszöntő

11:15 Kérdezd a rabbit! – Deutsch Péter
MAZSIHISZ-BZSH Bethlen téri rabbija

11:45 Deutsch Fehérváry Mercédesz: Kosher-
Deutschék konyhája

12:00 Szinétár Miklós –Szinétár 3. könyvbemutató

12:30 Kiállítás megnyitó - Jándi Dávid öröksége

12:45 Interaktív tárlatvezetés a Zsinagógában

13:30 Kulturális zenei kavalkád:

Zs-Faktor- Debreceni Zsidó Hitközségi kórusa

Ávinu együttes-Kóser ínyc dallamok

Sion szerelmesei-Tradicionális zsidó dallamok

A rendezvény látogatása ingyenes, a Nyíregyházi Zsidó Hitközség minden látogatónak 2 db kóstolójegyet biztosít!

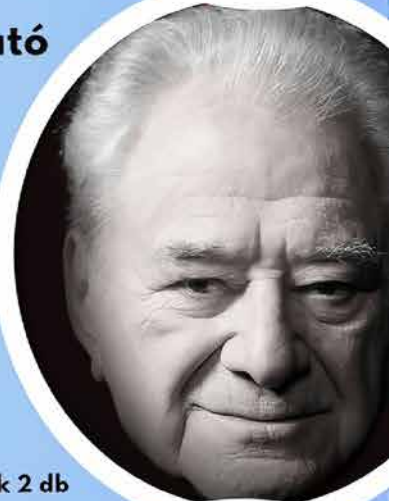
18:00 A szív dalai - nyárbúcsúztató koncert:
Karin Sarkisjan, Nógrádi Gergely, Teszter Nelli
(Támogatói jegyek a Nyíregyházi Hitközségben kaphatók)

Helyszín:

Nyíregyházi Zsinagóga-4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.

MAZSIHISZ

A program a MAZSIHISZ támogatásával kerül megvalósításra.

„Én talán kapocs vagyok a múlt és jelen közt és építészeti munkáim alkotják azt a frontot, mely a tradicionális zsinagógastílustól egy új, magyaros irányzathoz vezet...” (Baumhorn L., 1927.)

165 éve született Baumhorn Lipót a tokaji zsinagóga tervezője.

Ebből az alkalomból csatlakozunk az Ars Sacra Fesztiválhoz és a Kulturális Örökség Napjai rendezvényeihez.

Szeretettel hívunk és várunk minden kedves érdeklődőt

2025. szeptember 21-én (vasárnap) 15:30-tól a tokaji Kulturális és Konferencia Központba (egykori zsinagóga).

Cím: 3910 Tokaj, Serház út 55.

Program:

15:30 A zsinagóga szerepe a zsidóság életében – Kalmanovits Miklós a Tokaji Ortodox Zsidó Hitközség elnöke

16:15 Baumhorn Lipót élete és munkássága – Szegedi Márta, idegenvezető

17:00 a tokaji imaház megtekintése

Közreműködik a Tokaji Mozaik Kórus.

Az esemény ingyenes, adományokat elfogadunk.

Támogatók:

Kulturális Örökség napjai 2025 • XIX Ars Sacra Fesztivál
Tokaji Ortodox Zsidó Hitközség • Tokaji Séta
Kulturális Központ, Németi Ferenc Városi Könyvtár

Ünnepi imarend

			imaidő kezdete
erev ros hasana	szept. 22. H		este 18:00
ros hasana	1. nap szept. 23. K		reggel 09:00
			este 17:30
	2. nap szept. 24. SZ		reggel 09:00
	szept. 24. SZ		este 18:00
erev jom kipur	okt. 01. SZ		este 18:00
jom kipur	okt. 02. CS	MÁZKIR	reggel 09:00
	okt. 02. CS		d.e. 11:30 - 12:00
	okt. 02. CS		este 18:00
erev szukot	okt. 06. H		este 18:00
szukot	1. nap okt. 07. K		reggel 09:00
			este 17:30
szukot	2. nap okt. 08. SZ		reggel 09:00
	okt. 08. SZ		este 17:30
szukot	7.nap okt.13. H		este 17:00
szukot	8. nap okt.14. K	MÁZKIR	d.e. 11:00 - 11:30
színhát Tóra	okt. 15. SZ		este 17:00

Temetői nyitvatartás

A vasárnapi és pénteki nyitvatartás évszaktól függetlenül 9.00–12.00-ig. Hétfőtől csütörtökig április 01. és október 14. között 9.00–16.00-ig, október 15. és március 31. között 9.00–12.00-ig látogatható. Zsidó és állami ünnepeken zárva van, az állami ünnepeken vagy a hivatalos nyitvatartási időtől eltérő időpontokban a temető gondnokával történő megállapodás alapján látogatható.

Csalószki István temetőgondnok elérhetősége: 06-20-4977-532

VII. SÓFÁR Sakkverseny

Ismét nagy érdeklődés mellett rendeztük meg a SÓFÁR sakkversenyünket.

Meghívásos alapon, zárt körű program volt, ahol a legkisebbektől a legnagyobbakig jelen voltak a sakkozók. Sok helyről érkeztek versenyzők, többek között Budapestről egy kisfiú, a Lauder óvodából. A versenyen igazi éremeső született, számtalan díj került kiosztásra. Óvodástól a szenior korosztályig, amatőrtől a profi sakkozókig mindenkire gondoltunk. A verseny nagyon izgalmas partikat, sportszerű küzdelmeket és emlékezetes pillanatokhoz hozott. A fővédnökséget ismét dr. Kunos Péter vállalta, aki 16 évig volt a Magyar Sakkszövetség Elnöke, most a MAZSIHISZ és a BZSH ügyvezető igazgatója. A vendéglátásban is megtartottuk a szokásos magas színvonalat. Frissen sült csirkemell filé, csőröge, üdítők, sütemények, kávé volt a választék. Az óvodások eredményhirdetése után Pepi Bohóc lufihajtogatással szórakoztatta a gyerekeket.

Dr. Szepesi Andrásné
sakkoktató

Dr. Kunos Péter megnyitja a VII. Sófár sakkversenyt.

a díjak

zajlik a küzdelem

okos a kislány...
nagyon jól kell lépnem...

a kis bajnok

Pepi bohóc és a gyerekek

SÓFÁR

a Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata

Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.

E-mail: nyirssofar@gmail.com Tel./fax: (36)-42-417-939 Web: www.sofar-ujtag.hu

Tördelés, nyomtatás: Gprint Iroda (4400 Nyíregyháza, Szarvas u. 37/A)

Számlaszám: OTP 11744003-20331427

Lapalapító és fotók: Tóth-Ábri Péter

Szerkesztő: Glück Gábor

Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség

A MAZSIHISZ technikai száma 0358

Támogatók: Miniszterelnökség, BGA, a MAZSÖK mint kedvezményezett